

קלינאים, רופאים ומחנכים

רשימת השאלות הנפוצות, המוצגות כאן, והתשובות להן, הוכנו ע"י ג'ואן פאראדי, מאוניברסיטת אלברטה, בשיתוף פעולה עם מספר עמיתים ברשת המחקר COST Action IS0804. השאלות הותאמו לצרכי אנשי המקצוע בישראל על ידי נעמה פרידמן (אוניברסיטת תל-אביב) ושרון ערמון-לוטם (אוניברסיטת בר-אילן).

בחר את השאלה כדי לקרוא את התשובה.

1. אני רואה תינוקות ופעוטות רבים שמדברים בביתם שתי שפות. האם חשיפה לשתי שפות מעכבת את התפתחותם?

קיימות ראיות רבות לכך שתינוקות וילדים צעירים יכולים ללמוד שתי שפות בהצלחה רבה. אבני הדרך של התפתחות שפה מופיעות באותה תקופת זמן אצל ילדים שלומדים שפה אחת או שתיים. למשל, ילדים דו-לשוניים ממלמלים באותו אופן שתינוקות חד-לשוניים ממלמלים, ומפיקים את המילים הראשונות שלהם קרוב ליום הולדת שנה (המילים הראשונות מופיעות בדרך כלל בין גיל 10 חודשים לשנה וחודשיים). הם מתחילים לחבר מילים ל"משפטים" בני שתיים או שלוש מילים בסביבות גיל שנתיים (הטווח האופייני לכך הוא בערך 18-26 חודשים).

כאשר ילדים דו-לשוניים מתבגרים, ישנם הבדלים בין התפתחות השפה שלהם והשימוש שלהם בשפה לבין השפה של ילדים חד-לשוניים, אך ההבדלים הללו הינם תקינים לחלוטין. ההבדלים הללו אינם סיבה לדאגה ואינם נחשבים גורם סיכון לעיכוב שפתי או הפרעות שפה. לדוגמא, ילדים דו-לשוניים לעיתים מערבים את השפות שלהם במשפט אחד (ראו שאלה 4 ב"שאלות נפוצות להורים"), וייתכן שיהיו יותר מיומנים בשפה אחת לעומת השנייה מבחינת אוצר המילים והדקדוק. השפה שבה הם מיומנים יותר היא לרוב השפה שהם שומעים ומדברים בתדירות גבוהה יותר. עם הזמן וחשיפה מספקת, הפערים בין היכולות השפתיות של ילדים חד-לשוניים ודו-לשוניים נסגרים.

בגן, גן חובה, ובשנים הראשונות בבית הספר, לילדים דו-לשוניים אוצר מילים מצומצם בכל אחת מהשפות שלהם לעומת ילדים חד-לשוניים. אך אם היינו מצרפים את אוצר המילים שלהם בשתי השפות ומורידים את כל המילים שוות-תרגום, היינו רואים כי לילדים הדו-לשוניים אוצר מילים דומה או אף גדול יותר מאשר לילדים חד-לשוניים בגילם.

ייתכן שלילדים דו-לשוניים בגן חובה ובכיתות א'-ג' יידרש מעט יותר זמן לחידוד הדקויות של שפתם בהשוואה לילדים חד-לשוניים. למשל, באנגלית, ישנם פעלים רבים שנטיית העבר שלהם יוצאת דופן (dig-dug, sang-sung, catch-caught, ופעלים אחרים שניטים לעבר בסיומת "-ed" (talk-talked, help-helped)). כאשר אנגלית היא אחת השפות של ילד דו-לשוני, ייתכן שהילד יעשה יותר טעויות בשימוש בפעלים יוצאי דופן בהשוואה לילדים דוברי אנגלית חד-לשוניים בגילו. למשל, ייתכן שהילד יאמר "digged" במקום "dug" או "catched" במקום "caught". באופן דומה בעברית, ילדים דו-לשוניים עשויים לעשות טעויות כמו "ביצות" במקום ביצים, "חלונים" במקום חלונות, ו"הגדתי" במקום אמרתי. כאמור, עם הזמן והמשך חשיפה מספקת לשפה, הילדים הדו-לשוניים יחדדו את דקויות השפה.

2. מה כדאי להמליץ להורי ילד דו-לשוני בעל לקות שפה ספציפית לגבי שימוש בשפה בבית ובבית הספר? נראה לי שכדאי להמליץ להם לוותר על אחת השפות, כך שילדם יוכל לרכז את מאמציו בשפה אחת בלבד. האם זו העצה הראויה?

חבל שעצות כאלה, גם אם הן מלוות בכוונות טובות, נאמרות בתדירות גבוהה להורים של ילדים דו-לשוניים עם עיכובי שפה, הפרעות שפה, או לקויות שפה או למידה אחרות, כולל לקויות קריאה. כמוזכר בשאלה, עצה זו נובעת מהדעה הרווחת שרכישת שתי שפות היא מעבר ליכולתם של ילדים המתמודדים עם קשיי שפה או לקויות למידה הקשורות לשפה. גישה זאת דוגלת ברעיון שהמשך השימוש בשתי שפות יחמיר את קשייהם. לאור הניסיון שלנו, אנשי מקצוע רבים במערכות הבריאות והחינוך סבורים כי וויתור על אחת השפות הוא חלק הכרחי של "טיפול" אשר ילדים דו-לשוניים בעלי הפרעות שפתיות זקוקים לו.

חשוב לנו לציין באופן ישיר וברור כי לא קיימות ראיות התומכות בדעות האלו. להיפך: ילדים בעלי הפרעות שפתיות יכולים להיות ואכן נהיים דו-לשוניים. קיים מספר גדול של מקרים מתועדים של ילדים עם לקויות אינטלקטואליות קשות, כגון תסמונת דאון, שנעשו דו-לשוניים, של ילדים שאובחנו כאוטיסטים שנעשו דו-לשוניים, וילדים עם לקות שפה ספציפית או דיסלקסיה אשר נעשו דוברים וקוראים דו-לשוניים.

ילדים דו-לשוניים עם לקות שפה ספציפית ילמדו את שתי השפות בקצב איטי יותר ביחס לילדים חד-לשוניים. ליכולתם, בסופו של דבר, מספר מגבלות. אך יותר חשוב לציין שהמגבלות שלהם בד"כ דומות למגבלות של ילדים חד-לשוניים עם לקות שפה ספציפית. במילים אחרות, כאשר ילד עם לקות שפה גדל כדובר דו-לשוני, הדבר אינו מחמיר את לקות השפה שלו.

שיקול נוסף בעניין הינו המשפחה והסביבה החברתית של הילד. אם המשפחה, ואולי הקהילה, הינם דו-לשוניים, ייתכן קושי לגרום לילד להיעשות דובר חד-לשוני. וזאת מבלי להזכיר את הזהות הדואלית שהילד עלול להחמיץ, זהות ששאר בני משפחתו וקהילתו נהנים ממנה. בנוסף לכך, ילד חד-לשוני עלול להחמיץ את ההזדמנות ליצור קשר קרוב עם הסבים והסבתות. החמצה זו יכולה להוביל לרגשות של בידוד ואי-התאמה.

במקרה של ילדים אשר קשייהם בלימוד השפה נובעים מהפרעות התפתחותיות כגון תסמונת דאון ואוטיזם, חשוב יותר שילמדו גם את השפה של מערכות הבריאות החינוך, וגם את שפת הוריהם, מפני שהוריהם עשויים להיות המטפלים העיקריים והמתווכים הלשוניים-חברתיים שלהם לתקופה ארוכה. לכן, אין סיבה טובה להמליץ על שימוש בשפה אחת בבית של ילד בעל לקות שפה ספציפית או הפרעות שפה ולמידה אחרות.

עם זאת, ייתכן שהילד יעדיף שפה אחת על פני אחרת, וכתוצאה מכך ייפתח מיומנות רבה יותר בשפה אחת לעומת השנייה. עם זאת, אין לנו ראיה לכך שילדים עם לקות שפה ספציפית יעדיפו שימוש בשפה אחת לעומת ילדים עם התפתחות שפה תקינה.

3. מה אוכל להמליץ להורי ילד דו-לשוני בעל לקות שפה ספציפית לגבי בחירת בית ספר? אם ההורים רוצים לשלוח את הילד לבית ספר דו-לשוני או לבית ספר "immersion" (בו כל הלימוד מתבצע בשפה אחת, למשל אנגלית), האם כדאי להניא אותם ממהלך כזה בשל החשש שהילד עלול לסבול מביצועים נמוכים ברמה האקדמית אם הוא נדרש ללמוד בשפה שנייה?

קיימות מעט ראיות מחקריות העוסקות בהצלחה האקדמית של ילדים בעלי לקות שפה ספציפית והלומדים במסגרת דו-לשונית או "immersion", מסגרת שבה ילדים לומדים באופן מלא או חלקי בשפה השנייה שלהם, שהיא שונה מהשפה המדוברת בביתם. אולם מחקריים עכשוויים מצאו כי ילדים דוברי אנגלית בעלי עיכובי שפה הלומדים בבתי ספר "immersion" בצרפתית, בקנדה, הינם בעלי הצלחה אקדמית דומה לילדים דוברי אנגלית בעלי עיכובי שפה הלומדים בבתי ספר באנגלית בלבד. לכן, לימוד בשפה שנייה לא פגע בביצועים של הילדים המאובחנים. עם זאת, ילדים המתמודדים עם עיכובי שפה או הפרעות שפה בד"כ לא מצטיינים בלימודיהם.

מה לגבי התפתחות שפה של ילד אשר לומד בבית ספר "immersion"? יש בידינו פחות מידע בנושא זה, אך ישנם מחקרים לגבי ילדים עם לקות שפה ספציפית אשר לומדים בשפה שנייה מפני שהם ממשפחות מהגרים, כך שלימוד בשפה השנייה אינה בהחלטת ההורים. מחקרים אלו מראים כי הם רוכשים שליטה בשפה השנייה, אך ישנן מגבלות ביכולות שלהם בשפה זו, אשר נובעים מלקות השפה הספציפית שאובחנה אצלם. הילדים האלו אינם בסיכון מוגבר לאבד את שפת אמם ביחס לילדי מהגרים אחרים.

חשוב להכיר בעובדה כי קיים הבדל בין דו-לשוניות כהכרח או כבחירה. במקרה של ילד שעבורו דו-לשוניות היא בחירה, נדרשת מחויבות מסוימת מההורים והילד. כמו-כן, בחירה בדו-לשוניות דורשת מבית-הספר להציע תמיכה לשונית ואקדמית אשר הילד יזדקק אליו כדי להצליח. לכן, גם אם אין ראייה לכך שילד בעל לקות שפה ספציפית לא יוכל ללמוד שפה שנייה במסגרת בית הספר, הוריו צריכים לבחון האם כל הגורמים המעורבים הם בעלי היכולת, זמן, עניין, מוטיבציה, ומשאבים כדי לאפשר לילד לצמוח ולהצליח במסגרת חינוכית זו.

4. באיזו שפה הטיפול צריך להתבצע? השפה הדומיננטית? שפת הסביבה? שניהם?

התשובה הקצרה היא כי הגישה שנחשבת לטובה ביותר היא זו של מתן טיפול בשתי השפות. מפני שילדים דו- לשוניים בעלי לקות שפה ספציפית מראים קושי בשתי השפות, שתי השפות יכולות להפיק תועלת מתרגול ממוקד במסגרת הטיפול.

מסיבות שונות, טיפול בשתי שפות במקביל הוא לא תמיד אפשרי, למשל במצב שקלינאי/ת התקשורת לא מדבר/ת רק אחת משפות הילד, או כאשר הטיפול מתבצע במסגרת בית-ספר שבו רק שפה אחת נחשבת מתאימה לטיפול.

אם הטיפול ניתן בשפה אחת בלבד, איזו שפה עדיפה? ייתכן שהמטפל מדבר את שפת הסביבה, ובמקרה שהיא אינה השפה הדומיננטית של הילד, אי-התאמה זו מצערת. ייתכן שיעילות הטיפול תהיה מצומצמת, אם כי הילד עדיין יוכל להפיק תועלת מהטיפול. מיומנות הילד בשפת הסביבה עשויה להשתפר עם הזמן, וברור ההכרח ברכישת מיומנות בשפת הסביבה.

אם הטיפול מתבצע בשפה הדומיננטית של הילד, מה טוב. ייתכן כי לטיפול בשפה אחת בלבד יתרונות רבים יותר מהנראים לעין. זאת מפני שילדים דו-לשוניים יכולים לשתף מספר מיכולות לימוד השפה שלהם בין השפות, כמו למשל מודעות פונולוגית, זיכרון עבודה מילולי, ידע מושגי, ואסטרטגיות מטה-קוגניטיביות. כך, פיתוח יכולות כאלו בשפה אחת עשויה לתמוך בהתפתחותם בשפה נוספת. עם זאת, כרגע קיימות מעט ראיות לכך שהיבטים מסוימים של המערכות והמנגנונים הלקסיקליים והמורפו-תחביריים מקושרים עד כדי כך שמטרות מאוד ממוקדות בטיפול עוברות מיד לשפה השנייה.

5. האם ישנם ספרים בנושא שתוכלו להמליץ עליהם?

Genesee, F., Paradis, J., & Crago, M. (2011). *Dual language development and disorders: A handbook on bilingualism and second language learning*. Baltimore, MD: Brookes.
<http://www.brookespublishing.com/store/books/paradis-70588/index.htm>

Roseberry-McKibbin, C. (2002). *Multicultural students with special language needs*. Oceanside, CA: Academic Communication Associates.

6. האם ישנן המלצות רשמיות לקלינאים המטפלים בילדים דו-לשוניים?

לארגון הבינלאומי ללוגופדיה ופוניאטריה (IALP - The International Association of Logopedics and)
[מאמר עמדה בנושא](#) (Phoniatrics)

לארגון הקנדי לקלינאי תקשורת ואודיאולוגים (ASLPA - Canadian Association of Speech-Language)
[מאמר עמדה משנת 1997](#). (Pathologists and Audiologists)